

Дмитренко Е. С.,
д.ю.н., професорка,
професорка кафедри публічного та міжнародного права,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана

Дмитренко Ю. П.,
к.ю.н., доцент,
професор кафедри управління та інформаційно-аналітичного забезпечення,
Національна академія Служби безпеки України

ПРАВОВІ ТА ФІНАНСОВІ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РІВНИХ ПРАВ І МОЖЛИВОСТЕЙ ЖІНОК ТА ЧОЛОВІКІВ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Однією із необхідних умов демократичного розвитку Української держави було і залишається реалізація принципів гендерної рівності, зокрема у сфері соціального захисту. Забезпечення рівних прав і можливостей жінок та чоловіків у цій сфері є невід'ємною складовою міжнародних та європейських цінностей і стандартів.

У контексті міжнародної та європейської інтеграції України зазначене питання було і залишається одним із важливих пріоритетів державної політики, адже його реалізація сприятиме наближенню України до Європейського Союзу. Задля цього Україна має привести законодавство у відповідність до основних міжнародних документів щодо прав людини та гендерної рівності: Загальної декларації прав людини (1948 р.); Міжнародного пакту ООН про громадянські і політичні права (1966 р.); Міжнародного пакту ООН про економічні, соціальні і культурні права (1966 р.); Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979 р.); Всесвітньої декларації ООН про забезпечення виживання, захисту і розвитку дітей (1990 р.); Пекінської Декларації та Платформи дій задля рівності, розвитку і миру (1995 р.) та інших.

Окрім того, законодавство України щодо забезпечення гендерної рівності у сфері соціального захисту має відповідати європейським стандартам, втілених у:

Європейській конвенції про захист прав людини і основних свобод (1953 р.); Європейській соціальній хартії (1961 р., переглянутій (1996 р.); Директиві №79/7/ЄЕС про поступову імплементацію принципу рівності чоловіків і жінок у сфері соціального забезпечення та національного законодавства (1978 р.); Директиві 86/378/ЄЕС про запровадження принципу рівного ставлення між чоловіками і жінками в моделях професійного соціального захисту (1986 р.) та інших документах.

Україна ратифікувала основні міжнародні документи та документи Ради Європи щодо прав людини і гендерної рівності та взяла зобов'язання втілювати міжнародні й європейські стандарти дотримання рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у сфері соціального захисту. Це знайшло відображення зокрема у нормах Конституції України, Законів України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 08.09.2005 р. № 2866-IV (далі – Закон № 2866-IV), «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» від 06.09.2012 р. № 5207-VI. Так, у статтях 21 та 24 Конституції України зазначено, що: «не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками ...статі...»; «рівність прав жінки та чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у суспільно-політичній та культурній діяльності, у одержанні освіти та професійної підготовки, у праці та винагороді за неї...» [1, статті 21, 24].

Із прийняттям Закону № 2866-IV держава визначила основні напрями досягнення паритетного становища жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства, в тому числі й у сфері соціального захисту. Серед них: правове забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків; ліквідація дискримінації за ознакою статі; усунення дисбалансу між можливостями жінок і чоловіків реалізовувати рівні права, надані їм Конституцією та законами України.

Нормами Закону № 2866-IV визначено інституційні механізми забезпечення рівності прав та можливостей жінок і чоловіків у сфері соціального захисту. Так, органи виконавчої влади та місцевого самоврядування в межах своєї компетенції: здійснюють виконання загальнодержавних та регіональних програм з питань

забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, запобігання та протидії насильству за ознакою статі; створюють умови для поєднання жінками і чоловіками професійних і сімейних обов'язків; забезпечують доступні соціально-побутові послуги, включаючи догляд за малолітніми дітьми, організацію дошкільного виховання та забезпечення дитячого дозвілля. У Законі № 2866-IV також визначено компетенцію у цій сфері уповноважених осіб (координаторів), центрів з надання безоплатної правничої допомоги, загальних та спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб, громадських об'єднань та іноземних неурядових організацій [2, статті 12-14].

Окремі норми про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у сфері соціального захисту містить стаття 20 Закону № 2866-IV. У цих нормах акцентовано увагу на тому, що органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації рівною мірою мають враховувати інтереси жінок і чоловіків під час здійснення заходів щодо їх соціального захисту. Важливим є застереження, що «погіршення становища осіб будь-якої статі в разі застосування системи соціального страхування, пенсійного забезпечення, соціальної допомоги є неприпустимим» [2, ст. 20].

Конституційна норма щодо рівності прав чоловіка та жінки у сфері соціального захисту реалізується через встановлення системи гарантій із забезпечення такої рівності у законодавстві України. Однак на сьогодні має місце невідповідність деяких норм соціального законодавства України положенням Директиви №79/7/ЄЕС. Йдеться, зокрема, про наявність дискримінаційних норм за гендерною ознакою щодо: призначення мінімальної пенсії за віком, вимог до страхового стажу, розмірів соціальної допомоги (Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування, Закони України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», «Про соціальні послуги»); надання обом батькам відпусток, пов'язаних з народженням та вихованням дітей (Закон України «Про відпустки»). Також існує

нагальна необхідність перегляду механізму соціального захисту військовослужбовців із урахуванням гендерного підходу (Закон України «Про соціальний та правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей»).

Окремим питанням є сучасні фінансові виклики щодо забезпечення рівності прав чоловіків та жінок у сфері соціального захисту, які насамперед пов'язані із збройною агресією РФ. Це стосується як неналежних обсягів видатків з Державного та місцевих бюджетів, Пенсійного фонду на ці цілі [3, с. 238], так і розмірів соціальної допомоги та пенсій, які не відповідають міжнародним і європейським стандартам, а також проблем із невчасною їх виплатою.

Отже, можна узагальнити: для вирішення зазначених та інших проблем та з метою забезпечення рівних прав і можливостей жінок та чоловіків у сфері соціального захисту доцільно: провести гендерний аналіз соціального законодавства та вилучити норми, які не відповідають принципу гендерної рівності; за прикладом окремих зарубіжних країн збільшити видатки на соціальний захист у структурі видатків Державного та місцевих бюджетів, а також розробити механізм залучення коштів благодійних фондів, громадських об'єднань, недержавних пенсійних фондів для належного фінансування соціального захисту громадян із урахуванням принципу гендерної рівності.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 18.04.2026).

2. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08 вересня 2005 року № 2866-IV <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text> (дата звернення: 19.04.2026).

3. Дмитренко Е. С., Дмитренко Ю. П. Особливості фінансового, правового та організаційного забезпечення соціального захисту громадян в умовах євроінтеграції України. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2022. Т. 3 (44). С. 234–242. DOI: 10.55643/fcaptp.3.44.2022.3655.